

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Psühholoogia instituut

Annabell Dontsov

Eesti üliõpilaste stereotüübid eakatest inimestest

Uurimistöö

Juhendajad: Prof. Tiia Tulviste ja Dr. Anni Tamm

Läbiv pealkiri: Stereotüüpsed arusaamad eakatest inimestest

Tartu 2022

Eesti üliõpilaste stereotüübid eakatest inimestest

Kokkuvõte

Vanadusest ja eakatest inimestest mõeldakse enamasti negatiivselt, negatiivsed stereotüübid mõjutavad aga tugevalt eakate inimeste elu ja heaolu. Käesoleva uurimuse eesmärk oli välja selgitada, millised on Eesti üliõpilaste stereotüüpsed arusaamad eakatest inimestest ning mis võib tudengite nägemust mõjutada. Veebiküsimustikule vastas 98 Eesti üliõpilast, kel paluti hinnata, kuidas kirjeldavad kümme etteantud omadust eakat inimest, ning anda avatud vastused küsimusele „Eakas inimene on...“. Eesti üliõpilaste nägemus eakatest on pigem positiivne ning meeste nägemus eakatest on positiivsem kui naiste oma. See, kui tihti tudeng eaka inimesega kokku puutub, tema nägemust eakatesse inimestesse ei mõjuta. On võimalik, et stereotüüpe mõjutavad kultuurilised aspektid, ning sugu ja see, kui tihti eaka inimesega koos aega veedetakse, ei mängi suhtumises eakatesse nii suurt rolli, nagu varem on arvatud.

Märksõnad: stereotüübid, eakad, Eesti üliõpilased, vanussurve

Stereotypes toward elderly people among Estonian university students

Abstract

Aging and elderly people are mainly thought of negatively, but negative stereotypes have a great negative affect on elderly people's lives and wellbeing. The purpose of this study was to explore the stereotypes toward elderly people prevalent in Estonian university students and the factors which may influence the stereotypes and attitudes. 98 Estonian university students participated in an online questionnaire, rating how much every one of the ten characteristics given described elderly people, and answering an open-ended question: „An elderly person is...“. Estonian university students' attitudes toward elderly people are mainly positive and men have a more positive attitude toward elderly people than women do. The frequency of time spent with an elderly person didn't have any effect on attitudes toward elderly people. The results suggest that stereotypes might be affected by cultural prospects, and student's sex or the frequency of time spent with an elderly person might not have as great of an effect toward the attitudes toward elderly people as thought previously.

Keywords: stereotypes, elderly people, Estonian university students, ageism

Statistikaameti (2021) ennustuste järgi kasvab alates 2027. aastast protsentuaalselt 65+ vanuserühm, samas kui alla 20-aastaste oma kahaneb. See näitab, et Eesti ühiskond on pigem vananev. Kui aina suurema osa meie hulgast moodustavad eakad, kerkib üha teravamalt esile küsimus – kuidas me eakaid kohtleme? Et vastuseni jõuda, tuleb esmalt küsida aga – millisena eakaid nähakse, millised on eakate kohta käivad stereotüüpsed arusaamad?

Eesti keele seletava sõnaraamatu (2009) veebiversioon defineerib stereotüübi järgmiselt: „lihtsustatud püsiv arusaam või kujutlus inimesest, grupist või nähtusest“. Bordalo oma kaasautoritega (2016) toob oma töös välja, et stereotüübid on kõikehõlmavad, sealhulgas leidub neid erinevate rasside, poliitiliste rühmituste, sugude, demograafiliste rühmade ning situatsioonide kohta. Mõned stereotüübid peavad üldiselt paika, samas kui teised mitte (Bordalo et al, 2016). Stereotüübid tekivad aja jooksul (Teater ja Chonody, 2017) ning võivad ajas ka muutuda (Bordalo et al, 2016). Mõni stereotüüp võib isegi paika pidada, kuid nende omistamine tervele grupile võib olla üksikindiviidile seal grupis sellegipoolest kahjulik (Teater ja Chonody, 2017).

Tulviste (2016) toob oma raamatupeatükis välja, et vanadusest ja eakatest inimestest mõeldakse enamasti negatiivselt – negatiivseid stereotüüpe vanemaealiste inimeste kohta on leitud nii lapsi, teismelisi ja keskealisi kui ka eakaid endid uurides, sama on leidnud ka Gonzales oma kaasautoritega (2010) ning Cottle ja Glover (2007). Samuti on leitud, et kõige enam on negatiivsed stereotüübid levinud just tudengite seas (Gellis et al, 2003; Kimuna et al, 2005). Sellele vastandub Carlson oma kaasautoritega (2020), kes leidsid, et enamik tudengite seas valitsevatest tugevatest stereotüüpidest eakate kohta olid positiivsed, neid kirjeldati omadustega nagu koostööaldis, teistega arvestav, kannatlik ja seltsiv, ehkki leidis ka üks selle uuringu kontekstis negatiivne stereotüüp – emotsionaalne.

Samas tuuakse uuringutes eakate kohta negatiivsete kõrval esile alati ka positiivseid omadusi – vanad on sõbralikud, kannatlikud, elutargad (Tulviste, 2016). Uurimistulemused on näidanud, et tavaliselt suhtutakse paremini nendesse eakatesse inimestesse, keda inimesed paremini tunnevad, negatiivset arvamust omatakse aga vanemaealiste kohta üldiselt (Tulviste, 2016; Muntsant et al, 2021). Nii et oma vanavanemates nähakse pigem positiivseid omadusi ning nendesse suhtutakse positiivsemalt, eakaid üldises pildis nähakse aga siiski aeglase, abitud ja halvatujulistena. Põhjuseks selle taga on nähtud sagedasemat kontakti – kuna vanavanemate või teiste tuttavate

eakatega puututakse sagedamini kokku, siis on ka suhtumine neisse positiivsem kui eakatesse üldiselt (Muntsant et al, 2021; Löckenhoff, 2009).

Nägemus eakatest võib muuhulgas sõltuda nii kultuurist kui ka riigi võimekusest eakaid kaasata ja nende eest hoolitseda. Kim oma kaasautoritega (2020) leidis, uurides Korea ja Jaapani õpilaste nägemust eakatest, et Korea õpilaste hulgas olid viis levinumat kuvandit eakatest üldiselt negatiivsed, samas kui Jaapani osaliste seas olid viis levinumat kuvandit neutraalsed või positiivsed. Uurijad seostavad seda sellega, et Jaapanis on eakate eest hoolitsemise süsteem (riiklikul tasandil) hästi arenenud ja hästi töötav, kuna Jaapani näol on Koreaga võrreldes olnud kauem tegu vananeva ühiskonnaga (Kim et al, 2020). Negatiivsete stereotüüpide esinemine Ameerika Ühendriikides kasvab (Ng et al, 2015), samas on näidatud, et Euroopa ja Aasia kultuurides esineb rohkem positiivseid stereotüüpe kui mujal, ehkki ka sama palju ja samasuguseid negatiivseid stereotüüpe (näiteks kognitiivne võimetus) nagu Lääne kultuurides (Dionigi, 2015).

Negatiivsed stereotüübid mõjutavad aga tugevalt eakate inimeste elu, osalust ühiskonnas, tervist ja käitumist (Tulviste, 2016). Negatiivset enesetaju seoses vananemisega on seostatud vähenenud enesetõhususega, mil on leitud olevat otsesest mõju depressioonile (Han ja Kim, 2010) ja mälule (Dionigi, 2015) ning ka füüsilisele tervisele, sh immuunsüsteemile (Cohen et al, 2007) ning südame- ja veresoonekonnale (Levy et al, 2008). Positiivset enesetaju seoses vananemisega on samas seostatud kõrgema heaolu, parema tervise ja/või pikaelalisusega (Levy et al, 2002; Steverink et al, 2001). Näiteks on Levy jt (2012) leidnud, et eakad, kes omavad positiivset nägemust vananemisest (ehk omavad positiivseid stereotüüpe), tulid 44% suurema tõenäosusega rasket seisundist (*disability*) välja kui negatiivseid stereotüüpe kandvad eakad.

Negatiivsete stereotüüpide allikana nähakse seda, et noored inimesed puutuvad tänapäeval eakatega vähem kokku (Tulviste, 2016). On leitud seos eakatega kokkupuute ning vananemise tajumise vahel – mida rohkem puututakse eakatega kokku, seda positiivsemalt nähakse vananemist ja eakaid endid (Löckenhoff et al, 2009; Teater ja Chonody, 2017; Robinson, Zurcher ja Callahan, 2015). Arvatakse, et selle taga võib olla asjaolu, et vanussurvega seotud negatiivsed stereotüübid (*ageism*) võivad pärineda ignorantsusest eakate ja vananemise vastu (Gellis et al, 2003; Kimuna et al, 2005; Kalavar et al, 2001; Rupp et al, 2005; Intrieri ja Kurth 2018; Cherry et al, 2016; Stahl ja Metzger, 2013; Donizzetti, 2019). Vanussurve (*ageism*) on seksismi või rassismiga võrreldes üsnagi „eriline“ diskrimineerimise tüüp, kuna hõlmab eelarvamusi ja diskrimineerimist ühe grupi

liikmete poolt teise grupi liikmete vastu, samas kui esimene grupp saab tulevikus samuti teise grupi osaks (Donizzetti, 2019).

Samas kujundab hoiakuid eakate suhtes ka meedia – vanu inimesi näidatakse televisioonis vähe, tihti ohvri rollis, palju pööratakse tähelepanu nendele samadele negatiivsetele hoiakutele, mille järgi eakad on seniilsed, koledad ja teistest viletsamad (Tulviste, 2016). Teiste negatiivsete hoiakute allikatena tuuakse välja filme, reklaame, sünnipäevakaarte ning vanussurvega seotud nalju ja keelekasutust ning üldist negatiivset suhtumist eakatesse (Barrett ja Cantwell, 2007).

Naiste seas esineb vähem negatiivseid stereotüüpe eakate kohta kui meeste seas (Kalavar et al, 2001; Rupp et al, 2005; Fraboni et al, 1990). Näiteks Muntsant oma kaasautoritega (2021) leidis oma uurimuses, et meestest arstitudengid kandsid rohkem negatiivseid stereotüüpe eakate vastu või andsid rohkem neutraalseid vastuseid kui naistest arstitudengid, kui küsiti eakate kohta üldiselt. Samas, kui küsiti vanavanemate kohta, ei olnud erinevus sugude vahel enam nii märgatav (Muntsant et al, 2021). Lapsi uurides on leitud vastuolulisi tulemusi – nii seda, et poistel on eakatesse veidi positiivsem suhtumine kui sama vanadel tüdrukutel (uurides 11–12-aastaseid lapsi; Teater ja Chonody, 2017) kui ka vastupidist, et tüdrukud näevad eakaid positiivsemalt (uurides 8–12-aastaseid lapsi; Robinson, Zurcher ja Callahan, 2015). Samuti mõjutab nägemust eakatesse vanus, millest alates lapsed end ise eakaks peavad – mida kõrgem see vanus on, seda paremini eakatesse ka suhtutakse (Teater ja Chonody, 2017).

Rääkides eakaid kirjeldavatest omadustest, on Meshel ja McGlynn (2004) leidnud, et noored suudavad nimetada rohkem erinevaid negatiivseid omadussõnu, kuid nende esinemissagedus on väiksem kui positiivsete puhul. See tähendab, et omadused, mida nähakse eakatel tüüpiliselt esinevateks, on valdavalt positiivsed (Meshel ja McGlynn, 2004). Valdavalt positiivset nägemust eakatest on leitud ka lapsi uurides (Teater ja Chonody, 2017; Robinson, Zurcher ja Callahan, 2015). On oluline välja tuua ka seda, et Teater ja Chonody (2017) uurimuses omastasid lapsed eakatele rohkem füüsiliste omadustega seotud negatiivseid stereotüüpe (nagu nõrk, mitteaktiivne, aeglane) kui sotsiaalsete omadustega.

Eesti ühiskonnas ei ole suhtumist eakatesse veel laialdaselt uuritud, kuid on äärmiselt tähtis olla teadlik siinsetegi stereotüüpide levikuulatusest, et vajadusel viia ellu muutusi, mille abil võiks stereotüüpide negatiivset mõju vähendada. Varasemad uuringud Aasias, Euroopas ja Ameerika

Ühendriikides on andnud vastakaid tulemusi ning annavad alust arvata, et see, kuidas eakaid koheldakse, sõltub suuresti kultuurist. Kuna Euroopa kultuuridele on omistatud positiivsemat nägemust eakatest (Dionigi, 2015), on huvitav näha, kuhu mahutub selles pildis Eesti ning täpsemalt Eesti tudengid, sest tudengeid uurides on samuti leitud vastuolulisi tulemusi. Käesoleva töö eesmärk on seega välja selgitada, millised on Eesti ülikoolide üliõpilaste stereotüüpsed arusaamad eakatest ning mis võib tudengite nägemust eakatest mõjutada.

Olen püstitanud järgmised hüpoteesid:

1. Üliõpilased kirjeldavad eakaid pigem negatiivselt kui positiivselt.
2. Naised suhtuvad eakatesse positiivsemalt kui mehed.
3. Mida rohkem tudeng eaka(te)ga kokku puutub, seda positiivsem on tema nägemus eakatest.

Meetod

Valim

Valim koosnes 98 tudengist, kellest 74 ehk 75,5% moodustavad nais- ning 24 ehk 24,5% meestudengid, keskmine vanus $M = 22,26$; $SD = 2,33$. Uuringus osalemise kriteerium oli õppimine Eesti ülikoolis ning valimi näol on tegu mugavusvalimiga. Kokku täitis küsimustiku lõpuni 104 inimest, kuid kuue isiku andmeid ei saanud töös kasutada, sest nad ei vastanud uuringus osalemise kriteeriumile (õppisid näiteks kutsekoolis või olid ülikooli juba lõpetanud).

Protseduur ja mõõdikud

Valimi moodustamiseks saadeti kutse uuringus osaleda Eesti ülikoolide üliõpilastele ja kaasati ka töö autori tudengitest tuttavaid. Uuringus osalemine oli vabatahtlik ning tasu uuringus osalemise eest ei saanud. Uuringus osalejad täitsid veebiküsimustiku, mis koosnes kolmest osast: – lausete lõpetamine, etteantud iseloomuomaduste hindamine ning isiklik informatsioon.

Lausete lõpetamise ülesanne nõudis vaba vastuse andmist. Lause, mida uuringus osalejal paluti lõpetada, oli järgmine: „Eakas inimene on...“, ja sellele paluti uuringus osalejal välja mõelda kuni viis lauselõppu.

Etteantud iseloomuomadused valiti välja varasemates uurimustes eakatele sagedamini omistatud iseloomuomaduste põhjal (Teater ja Chonody, 2017; Seefeldt, 1984; Cuddy et al, 2005; Meshel ja McGlynn, 2004; Kim et al, 2020; Carlson et al, 2020; Muntsant et al, 2021) ja seminaris korraldatud pilootuuringu põhjal, mil tudengitel paluti nimetada eakaid kirjeldavaid iseloomuomadusi. Etteantud iseloomuomadused, mida uuringus osalejad 5-palli süsteemis hindasid (kus 1 = ei kirjelda eakat inimest üldse ja 5 = kirjeldab eakat inimest väga hästi), olid järgmised: aeglane, lahke, hajameelne, haige, kangekaelne, elukogenud, südamlük, usaldusväärne, väheaktiivne, seltsiv. Töös jaotatakse omadused positiivseteks (lahke, elukogenud, südamlük, usaldusväärne ja seltsiv) ning negatiivseteks (aeglane, hajameelne, haige, kangekaelne ja väheaktiivne).

Isikliku informatsiooni all küsiti vastajate vanust; sugu; õppeasutust, kus nad õpivad; õpitavat eriala ja kursust; eakatega kokkupuutumise sagedust (järjestusskaalal) ning vanust, millest alates on inimene vastaja arvates eakas.

Kodeerimine

Lausete lõpetamise ülesandest saadud andmed kodeeriti hüpoteesidest lähtuvalt kolme kategooriasse: positiivsed, negatiivsed ja neutraalsed tunnused. Positiivsete tunnuste kategooriasse paigutati vastused, mis sisaldasid üldiselt soovitavaid omadusi, näiteks „hooliv“, „elukogenud“ ja „nutikas“; negatiivsete tunnuste kategooriasse vastused, mis sisaldasid ühiskonnas pigem soovimatuid omadusi ja kirjeldusi, näiteks „üksik“, „vaene“ ja „aeglane“ ning ka omadusi, mis võivad olla eakale inimesele kahjulikud, näiteks „inimene, kes Eestis (aga ka mujal) on ohustatud üksinda ja üksikuks jäämisest ning väärkohtlemisest.“ Neutraalsesse kategooriasse paigutusid omadused, mida ei saanud otseselt kumbagi eelnevatest lisada ja mis vajaksid selleks rohkem konteksti, näiteks „minu vanavanemate vanune“, „vanema generatsiooni esindaja“ ja „nõukaaja vorstijärjekorras seisnud.“

Andmeanalüüs

Andmete analüüsimiseks kasutati programmi JASP. Kuna tegu oli normaaljaotuslike tunnustega (kõigi etteantud omaduste hinnangute järsakusastmekordaja ja asümmeetriakordaja väärtus jäi vahemikku [-2;2]), kasutati parameetrilisi teste.

Esimesele hüpoteesile vastuse leidmiseks läbi etteantud omaduste hindamise ülesande vastuste kasutati kirjeldavat statistikat ja sõltuvate valimite T-testi. Lausete lõpetamise ehk vabade vastuste ülesande puhul kasutati esimesele hüpoteesile vastuse leidmiseks samuti kirjeldavat statistikat ja sõltuvate valimite T-testi.

Teisele hüpoteesile vastuse leidmiseks ehk meeste ja naiste vaheliste erinevuste kirjeldamiseks kasutati sõltumatute gruppide T-testi. Lausete lõpetamise ülesande puhul kasutati sooliste erinevuste leidmiseks hii-ruut testi.

Soovides leida vastust kolmandale hüpoteesile – kas eakatega kokkupuutumise sagedus võib mõjutada nägemust eakast – kasutati Pearsoni korrelatsiooni. Kuna eakatega kokkupuutumise sageduse näol oli tegu kategooriaalse tunnusega, teisendati andmed enne järjestusskaalale. Järjestusskaala väikseim väärtus ehk „1“ märkis kõige väiksemat sagedust (algne vastusevariant: kord aastas või harvem) ning skaala suurim väärtus ehk „5“ kõige sagedasemat kokkupuutumist eaka(te) inimes(t)ega (algne vastusevariant: iga päev/mitu korda nädalas). Kolmandale hüpoteesile vastuse leidmiseks läbi lausete lõpetamise ülesande kasutati hii-ruut testi.

Tulemused

Kirjeldava statistika tabelist (Tabel 1) nähtub, et uuringus osalejad peavad eakatele inimestele kõige omasemaks järgmisi omadusi: „elukogenud“ ($M = 4,61$; $SD = 0,67$); „lahke“ ($M = 3,96$; $SD = 0,9$) ja „südamlik“ ($M = 3,92$; $SD = 0,89$). Kõige vähem iseloomustavad nendest tunnustest eakat inimest aga omadused „väheaktiivne“ ($M = 3,21$; $SD = 0,9$); „haige“ ($M = 3,31$; $SD = 0,99$) ja „hajameelne“ ($M = 3,38$; $SD = 0,9$).

Tabel 1. Etteantud omaduste hinnangute kirjeldav statistika

	<i>M</i>	<i>SD</i>
aeglane	3,86	0,89
lahke	3,96	0,9
hajameelne	3,38	0,9
haige	3,31	0,99
elukogenud	4,61	0,67
kangekaelne	3,82	0,79

südamlik	3,92	0,89
väheaktiivne	3,21	0,9
usaldusväärne	3,79	0,96
seltsiv	3,75	0,95

$N = 98$; $min = 1$; $max = 5$

Sõltuvate valimite T-test näitas, et keskmine hinnang positiivsetele omadustele ($M = 4,00$; $SD = 0,87$) on statistiliselt oluliselt kõrgem kui keskmine hinnang negatiivsetele omadustele ($M = 3,51$; $SD = 0,89$), $t(97) = 5,331$, $p < 0,001$.

Lausete lõpetamise ülesandes (Tabel 2) mainis vastaja kõige enam positiivseid omadusi ($M = 2,60$; $SD = 1,40$), negatiivseid omadusi mainiti vastaja kohta peaaegu poole vähem ($M = 1,81$; $SD = 1,30$) ning neutraalseid omadusi kõige vähem ($M = 0,75$; $SD = 0,85$).

Tabel 2. Lausete lõpetamise ülesande kirjeldav statistika

	<i>M</i>	<i>SD</i>
positiivne omadus	2,60	1,40
negatiivne omadus	1,81	1,29
neutraalne omadus	0,75	0,85

$N = 98$; $max = 5$; $min = 0$

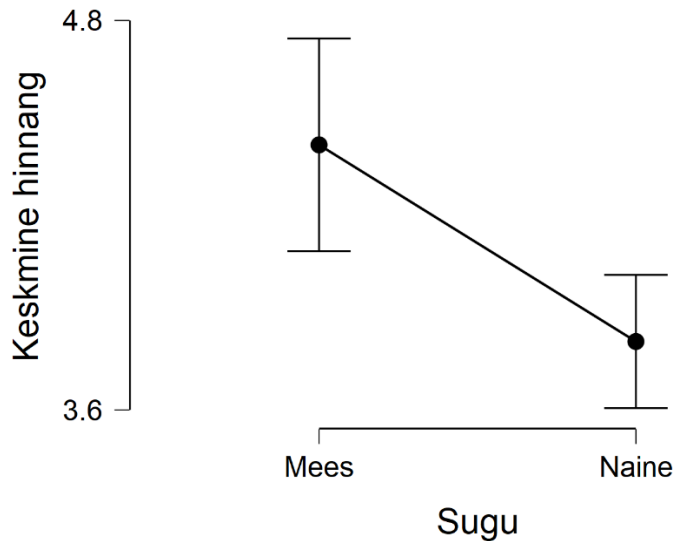
Sõltuvate valimite T-test näitas, et keskmiselt mainiti positiivseid omadusi ($M = 2,60$; $SD = 1,40$) statistiliselt oluliselt kõrgemalt kui negatiivseid omadusi ($M = 1,81$; $SD = 1,29$), $t(97) = 3,239$, $p = 0,002$.

Keskmine vanus, mil uuringus osalejate arvates inimesest saab eakas inimene on $M = 64,06$; $SD = 5,43$.

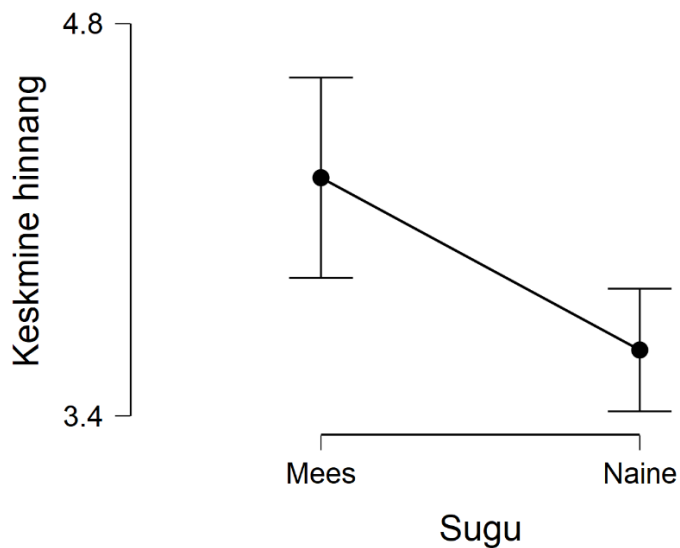
Soolised erinevused

Sõltumatute gruppide T-test näitas (Joonis 1), et meeste keskmine hinnang omadusele „lahke“ ($M = 4,42$; $SD = 0,78$) on statistiliselt oluliselt kõrgem kui naiste keskmine hinnang omadusele „lahke“ ($M = 3,81$; $SD = 0,87$), $t(96) = 2,995$, $p = 0,003$, Cohen'i $d = 0,704$. Meeste keskmine hinnang

omadusele „usaldusväärne“ ($M = 4,25$; $SD = 0,847$) on statistiliselt oluliselt kõrgem kui naiste keskmine hinnang omadusele „usaldusväärne“ ($M = 3,635$; $SD = 0,945$), $t(96) = 2,838$, $p = 0,006$, Cohen'i $d = 0,667$.

Joonis 1. Keskmine hinnang omadusele "lahke"

Joonis 2. Keskmine hinnang omadusele "usaldusväärne"

Veel hindasid mehed naistest kõrgemalt positiivseid omadusi „seltsiv“, „elukogenud“ ja „südamlik“ ning negatiivseid omadusi „aeglane“ ja „kangekaelne“, kuid nende omaduste hindamisel statistiliselt olulisi soolisi erinevusi ei olnud.

Hii-ruut test näitas, et statistiliselt olulisi erinevusi meeste ja naiste ning positiivsete omaduste andmisel lausete lõpetamise ülesandes ei olnud, $\chi^2(5, N = 98) = 4,727, p = 0,45$.

Samuti ei leitud statistiliselt olulisi erinevuste meeste ja naiste ning negatiivsete omaduste andmisel, $\chi^2(5, N = 98) = 6,324, p = 0,276$.

Kokkupuude eaka(te) inimes(t)ega

Seose leidmiseks etteantud omaduste hindamise ning eakatega koosveedetud aja sageduse vahel kasutati korrelatsiooni. Kasutades Pearsoni korrelatsiooni seost ühegi omaduse hindamise ja eaka(te)ga koosveedetud aja sageduse vahel ei leitud, $p > 0,05$.

Lausete lõpetamise ülesande puhul kasutati vabalt tuletatud omaduste ja eaka(te)ga koosveedetud aja sageduse seose leidmiseks hii-ruut testi. Hii-ruut test näitas, et statistiliselt olulisi erinevusi eaka(te)ga koosveedetud aja sageduse ning positiivsete omaduste mainimisel ei olnud, $\chi^2(20, N = 98) = 19,964, p = 0,46$. Samuti ei leitud statistiliselt olulisi erinevusi eaka(te)ga koosveedetud aja sageduse ning negatiivsete omaduste andmisel, $\chi^2(20, N = 98) = 11,173, p = 0,942$.

Arutelu

Uurimuse eesmärk oli välja selgitada, millised on Eesti ülikoolide üliõpilaste stereotüüpsed arusaamad eakatest ning mis võib tudengite nägemust eakatest mõjutada. Laiemas perspektiivis võiks tulemused olla abiks teadlikkuse tõstmisel ning aidata vajadusel viia ellu muutusi, mille abil stereotüüpide negatiivset mõju eakatele inimestele vähendada.

Uurimisel on kolm peamist tulemust. Esiteks, üliõpilased kirjeldavad eakaid pigem positiivselt kui negatiivselt. Teiseks, meeste keskmine hinnang kõigile etteantud positiivsetele omadustele on kõrgem kui naiste keskmine hinnang, ning kahe omaduse puhul on tegu ka statistiliselt olulise erinevusega. Kolmandaks, seost eaka(te)ga koosveedetud aja sageduse ning positiivsema

suhtumisega eakatesse inimestesse ei leitud – see tähendab, et rohkem eaka(te) inimes(t)ega ajaveetmine ei muuda nägemust eakatest inimestest positiivsemaks.

Uurimuse tulemused lükkavad esimese hüpoteesi, et üliõpilased kirjeldavad eakaid pigem negatiivselt kui positiivselt, ümber. Hüpoteesi püstitades lähtuti Gellise jt (2003) ja Kimuna jt (2005) uuringutest, mis leidsid, et tudengite nägemus eakatest on valdavalt negatiivne. Samas on minu uurimistulemus kooskõlas Carlsoni jt 2020. aasta uuringuga, mis leidis, et enamik tudengite seas valitsevatest tugevatest stereotüüpidest eakate kohta olid just positiivsed. Samuti kinnitavad minu uurimistulemused ka Mesheli ja McGlynni 2004. aasta uuringus leitud – et omadused, mida nähakse eakatel tüüpiliselt esinevateks, on valdavalt positiivsed.

See tulemus annab alust arvata, et suhtumine eakatesse võib erineda kultuuriti ning sõltuda ka riigi võimekusest eakaid kaasata ja nende eest hoolitseda. Viimast on leidnud Kim koos oma kaasautoritega (2020), uurides Korea ja Jaapani õpilaste nägemust eakatest ning tõdedes, et Jaapanis, kus on eakate eest hoolitsemise süsteem paremini arenenud kui Koreas, on ka nägemus eakatest positiivsem. Samuti on näidatud, et Euroopa ja Aasia kultuurides esinebki eakate kohta rohkem positiivseid stereotüüpe kui mujal (Dionigi, 2015).

Lisaks võib oma rolli mängida suhtumise muutumine ajas, kuna negatiivseid või positiivseid stereotüüpe kinnitavate uuringute vahe on $15 \leq$ aastat. Kuna negatiivsete hoiakute allikana on nähtud ka meediat (Tulviste, 2016) ning filme, reklaame, sünnipäevakaarte jms (Barrett ja Cantwell, 2007), on võimalik, et viimastel aastatel on eakaid neis väljundites kujutatud positiivsemalt ning see võib omakorda mõjutada laiemat suhtumist ühiskonnas. Täpsemate järelduste tegemiseks on tarvis aga teemat laialdasemalt uurida, kaasates ka kultuurilisi ja demograafilisi aspekte.

Teise hüpoteesi – et naised suhtuvad eakatesse positiivsemalt kui mehed – lükkavad uurimistulemused samuti ümber. Hüpoteesi püstitades lähtuti varasemast teaduskirjandusest (Kalavar et al, 2001; Rupp et al, 2005; Fraboni et al, 1990; Muntsant, 2021), mis kinnitas vastupidist. Minu tulemus viitab asjaolule, et sugu ei pruugi mängida nii suurt rolli inimeste suhtumises eakatesse, kui seda varem on arvatud. On võimalik, et miski muu mõjutab nägemust eakatest rohkem. Samas tuleb arvesse võtta ka asjaolu, et kuna suur osa töös kasutatud

teaduskirjandusest on avaldatud enam kui 17 aastat tagasi, võib käesolev uuring märkida ka hoiakute muutumist ajas.

Samas on oluline välja tuua, et isegi, kui suhtumine eakatesse on üldiselt muutunud positiivsemaks, ei saa teha nende tulemuste põhjal järeldusi, kuidas on muutus toimunud – kas naiste nägemus eakatest on muutunud negatiivsemaks, meeste oma on muutunud positiivsemaks või mängib rolli veel mõni muu tegur, näiteks võib olla erinevus meeste ja naiste tervena elatud aastate vahel vähenenud. Samuti tuleb arvestada asjaolu, et meessoost tudengeid osales käesolevas uuringus ligi kolm korda vähem kui naissoost tudengeid ning seegi võib tulemusi mõjutada.

Lisaks leidis Muntsant oma kaasautoritega (2021) oma uuringus, et küsides vanavanemate kohta ei olnud soolised erinevused enam nii prominentsed, ning on võimalik, et minu uuringus osaledes mõtlesid üliõpilased ja eriti just mehed oma vastuseid andes oma vanavanemate peale ning omadustele, mis neid kirjeldavad. See läheks kooskõlla ka Tulviste (2016) raamatupeatükis väljatooduga – et oma vanavanemaid nähakse ja neisse suhtutakse positiivsemalt kui eakatesse üldiselt. Samas ei ole võimalik nii tugevaid järeldusi nende andmete põhjal teha, kuid see on valdkond, mida võiks Eestis kindlasti edasi uurida.

Kolmas hüpotees – et mida rohkem tudeng eaka(te)ga kokku puutub, seda positiivsem on tema nägemus eakatest – ei leidnud kinnitust, sest statistiliselt olulist seost eaka(te)ga koosveedetud aja ja neisse suhtumise vahel ei leitud. Varem on arvatud, et negatiivsed stereotüübid võivad pärineda ignorantsusest eakate ja vananemise vastu (Gellis et al, 2003; Kimuna et al, 2005; Kalavar et al, 2001; Rupp et al, 2005; Intrieri ja Kurth 2018; Cherry et al, 2016; Stahl ja Metzger, 2013; Donizzetti, 2019) ning seepärast võib sagedasem kokkupuude eaka(te) inimes(t)ega soodustada positiivsema nägemuse kujunemist vananemisest ja eakatest inimestest (Löckenhoff et al, 2009; Teater ja Chonody, 2017; Robinson, Zurcher ja Callahan, 2015).

Käesoleva uuringu tulemustest võiks järeldada, et võib-olla pelgalt koosveedetud ajast ei piisa ning nägemust eakasse võivad lisaks kvantitatiivsetele teguritele näiteks ka koosveedetud aja kvaliteet või see, milline on suhe eaka inimesega, kellega koos aega veedetakse. Selleks, et viimases veenduda, on tarvis aga täpsemalt uurida ka eakate inimestega suhtlemise kvalitatiivsemaid aspekte.

Piirangud

Uuringul on kolm peamist piirangut. Esiteks on ühe uurimismeetodi – lausete lõpetamise ülesande – näol tegu üpris subjektiivse uurimismeetodiga, sest ehkki saadud andmed on väga mitmekülgsed, ei ole võimalik uuringus osalejatelt endilt küsida, kas mingi nende antud omadus on pigem positiivne või negatiivne. Omadused jaotas kategooriatesse töö autor ning tegu on subjektiivsema protsessiga kui seda oleks mõni teine andmekogumismeetod. Samas võib seda uurimismeetodit pidada aga ka just käesoleva töö tugevuseks.

Teiseks võivad uurimistulemusi mõjutada etteantud omaduste ülesandesse koondatud konkreetsete omadussõnad. On võimalik, et paludes hinnata teistsuguseid omadusi, oleksid leitud seosed nõrgemad, puuduksid sootuks või leitaks hoopis vastupidist. Samas tehti otsus just need omadused kaasata varasemate uuringute põhjal.

Kolmas piirang on uuringu valim. Tegu on mugavusvalimiga, mis tähendab, et tulemusi ei saa üldistada kogu populatsioonile. Samuti oli valim väike ning uuringus osales ligi kolm korda vähem mees- kui naistudengeid, mis võib samuti uurimistulemusi mõjutada.

Mõningatest puudustest hoolimata annavad tulemused Eesti jaoks olulisi teadmisi sellest, millised on Eesti üliõpilaste stereotüübid eakatest inimestest. Tulevikus võiks samal teemal uurida ka teiste vanusegruppide, sh Eesti laste ja eakate endi nägemust eakatest inimestest ja vananemisest. Sealhulgas võiks teha longituuduuringu, et näha, kas stereotüübid muutuvad ajas ning kas ja mis võib nende väljakujunemist ja muutumist mõjutada. Lisaks võiks uurida lisaks eakatega kokkupuutumise sagedusele ka suhtluse kvalitatiivsemaid aspekte, sealhulgas seda, kuivõrd eakaga koosveedetud aja kvaliteet ning suhte enda olemus võivad mõjutada eakatesse inimestesse suhtumist.

Kasutatud kirjandus

Barrett, A. E., ja Cantwell, L. E. (2007). Drawing on stereotypes: Using undergraduates' sketches of elders as a teaching tool. *Educational Gerontology*, 33(4), 327-348.

Bordalo, P., Coffman, K., Gennaioli, N., ja Shleifer, A. (2016). Stereotypes. *The Quarterly Journal of Economics*, 131(4), 1753-1794.

Carlson, K. J., Black, D. R., Holley, L. M., ja Coster, D. C. (2020). Stereotypes of older adults: Development and evaluation of an updated stereotype content and strength survey. *The Gerontologist*, 60(5), e347-e356.

Cherry, K. E., Brigman, S., Lyon, B. A., Blanchard, B., Walker, E. J., ja Smitherman, E. A. (2016). Self-reported ageism across the lifespan: Role of aging knowledge. *The International Journal of Aging and Human Development*, 83(4), 366-380.

Cohen, S., Janicki-Deverts, D., ja Miller, G. E. (2007). Psychological stress and disease. *Jama*, 298(14), 1685-1687.

Cottle, N. R., ja Glover, R. J. (2007). Combating ageism: Change in student knowledge and attitudes regarding aging. *Educational Gerontology*, 33(6), 501-512.

Cuddy, A. J., Norton, M. I., ja Fiske, S. T. (2005). This old stereotype: The pervasiveness and persistence of the elderly stereotype. *Journal of social issues*, 61(2), 267-285.

Dionigi, R. A. (2015). Stereotypes of aging: Their effects on the health of older adults. *Journal of Geriatrics*, 2015.

Donizzetti, A. R. (2019). Ageism in an aging society: The role of knowledge, anxiety about aging, and stereotypes in young people and adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(8), 1329.

Eesti keele seletava sõnaraamatu veebiversioon. (2009). Kasutatud 12.10.2021, <https://www.eki.ee/dict/ekss/>

Fraboni, M., Saltstone, R., ja Hughes, S. (1990). The Fraboni Scale of Ageism (FSA): An attempt at a more precise measure of ageism. *Canadian Journal on Aging/La revue canadienne du vieillissement*, 9(1), 56-66.

Gellis, Z. D., Sherman, S., ja Lawrance, F. (2003). First year graduate social work students' knowledge of and attitude toward older adults. *Educational Gerontology*, 29(1), 1-16.

Gonzales, E., Morrow-Howell, N., ja Gilbert, P. (2010). Changing medical students' attitudes toward older adults. *Gerontology & Geriatrics Education*, 31(3), 220-234.

Han, J. E., ja Kim, J. (2010). The Impacts of Self-Perception of Aging and Self-Efficacy on Depression among Korean Older Persons. In *Proceeding of the 14th Annual Conference, Social Work Research, A World of Possibilities, San Francisco, CA, USA* (pp. 14-17).

Intrieri, R. C., ja Kurth, M. L. (2018). Racial differences in attitudes toward aging, aging knowledge, and contact. *Educational Gerontology*, 44(1), 40-53.

Kalavar, J. M. (2001). Examining ageism: Do male and female college students differ?. *Educational Gerontology*, 27(6), 507-513.

Kim, J. H., Kim, M., Hosoe, Y., ja Ju, K. (2020). Images of Older Adults among University Students: a Comparison between Japan and Korea. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 35(3), 273-290.

Kimuna, S. R., Knox, D., & Zusman, M. (2005). College students' perceptions about older people and aging. *Educational Gerontology*, 31(7), 563-572.

Levy, B. R., Ryall, A. L., Pilver, C. E., Sheridan, P. L., Wei, J. Y., ja Hausdorff, J. M. (2008). Influence of African American elders' age stereotypes on their cardiovascular response to stress. *Anxiety, stress, and coping*, 21(1), 85-93.

Levy, B. R., Slade, M. D., Kunkel, S. R., ja Kasl, S. V. (2002). Longevity increased by positive self-perceptions of aging. *Journal of personality and social psychology*, 83(2), 261.

Levy, B. R., Slade, M. D., Murphy, T. E., ja Gill, T. M. (2012). Association between positive age stereotypes and recovery from disability in older persons. *Jama*, 308(19), 1972-1973.

Löckenhoff, C. E., De Fruyt, F., Terracciano, A., McCrae, R. R., De Bolle, M., Costa, P. T., ... ja Yik, M. (2009). Perceptions of aging across 26 cultures and their culture-level associates. *Psychology and aging*, 24(4), 941.

Meshel, D. S. ja McGlynn, R. P. (2004). Intergenerational contact, attitudes, and stereotypes of adolescents and older people. *Educational Gerontology*, 30(6), 457-479, doi: [10.1080/03601270490445078](https://doi.org/10.1080/03601270490445078)

Muntsant, A., Ramírez-Boix, P., Leal-Campanario, R., Alcaín, F. J., ja Giménez-Llort, L. (2021). The Spanish Intergenerational Study: Beliefs, Stereotypes, and Metacognition about Older People and Grandparents to Tackle Ageism. *Geriatrics*, 6(3), 87.

Ng, R., Allore, H. G., Trentalange, M., Monin, J. K., ja Levy, B. R. (2015). Increasing negativity of age stereotypes across 200 years: Evidence from a database of 400 million words. *PloS one*, 10(2), e0117086.

Robinson, T., Zurcher, J., ja Callahan, C. (2015). Youthful ideals of older adults: An analysis of children's drawings. *Educational Gerontology*, 41(6), 440-450.

Rupp, D. E., Vodanovich, S. J., ja Credé, M. (2005). The multidimensional nature of ageism: Construct validity and group differences. *The Journal of social psychology*, 145(3), 335-362.

Seefeldt, C. (1984). Children's attitudes toward the elderly: A cross-cultural comparison. *The International Journal of Aging and Human Development*, 19(4), 319-328.

Stahl, S. T., ja Metzger, A. (2013). College students' ageist behavior: the role of aging knowledge and perceived vulnerability to disease. *Gerontology & geriatrics education*, 34(2), 197-211.

Statistikaameti kodulehekül. (2021). Kasutatud 12.10.2021, <https://www.stat.ee/>

Steverink, N., Westerhof, G. J., Bode, C., ja Dittmann-Kohli, F. (2001). The personal experience of aging, individual resources, and subjective well-being. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 56(6), P364-P373.

Teater, B., ja Chonody, J. M. (2017). Stereotypes and attitudes toward older people among children transitioning from middle childhood into adolescence: Time matters. *Gerontology & Geriatrics Education*, 38(2), 204-218.

Tulviste, T. (2016). Vananemise psühholoogiast. K. Saks (toim), *Gerontoloogia* (lk 141-157). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Annabell Dontsov